

Het démasqué van het dekolonisatieonderzoek onder leiding van Frank van Vree.

Van Vree heeft in een notitie dd. 30 oktober 2020 de uitgangspunten van het onderzoeksprogramma Onafhankelijkheid, Dekolonisatie, geweld en Oorlog in Indonesië 1945 – 1949 beschreven.

Zijn werkwijze

Ten eerste *'multiperspectiviteit'*: het zich verdiepen in de perspectieven van de verschillende actoren om het verloop van historische gebeurtenissen te begrijpen door zo volledig mogelijk bronnenonderzoek. Vervolgens zoeken naar andere bronnen, buiten de officiële archieven en gevestigde media, zoals materiële resten of orale bronnen. Dan het *'excentrisch lezen'* van officiële bronnen, door daarin te zoeken naar de ervaringen en perspectieven van andere dan officiële instanties. Tenslotte met zo *'neutraal' mogelijke 'termen'* de verschillen in perspectieven beschrijven. Verderop in zijn notitie benadrukt hij echter met de *'multivocaliteit'* de eigen aanwezigheid van de historicus in het historische verhaal.

De historische context is in zijn aanpak geen uitgangspunt, maar wordt verbonden met de onderscheiden perspectieven en is daarvan en van de opvatting van de historicus afhankelijk gemaakt. Dat is de kern van de aanpak van Van Vree.

Eerlijkheid, Zorgvuldigheid, Transparantie, Onafhankelijkheid en Verantwoordelijkheid m.b.t. data, bronnen(onderzoek), precisie in de probleemstelling, de herkomst van data, geen buiten-wetenschappelijke overwegingen en binnen de grenzen van het redelijke rekening houden met de legitieme belangen van bij het onderzoek betrokkenen, is overeenkomstig de wetenschappelijke integriteitprincipes. (Nederlandse gedragscode wetenschappelijke integriteit 2018)

Gebeurt dat wel in de aanpak die onder leiding van Van Vree plaats vindt?

Hij hanteert termen als *'multiperspectiviteit'*, *'inclusiviteit'* en *'excentrisch lezen'*.

In de kern relateert hij daarmee de Nederlandse archieven en officiële bronnen, waarvan hij beweert dat die vaak een afspiegeling vormen van de toenmalige machtsverhoudingen en waarin de stemlozen niet zijn terug te vinden. Dat is een bewering.

Wat hij bedoelt met 'afspiegeling van de toenmalige machtsverhoudingen', werkt hij niet uit. Zijn opvatting geldt voor de officiële Nederlandse archieven en bronnen. Geldt die ook voor de officiële Indonesische archieven en bronnen? Ook voor de orale bronnen? Fungeert die 'afspiegelingsgedachte' als een kwaliteitscriterium? Is de betrouwbaarheid van die bronnen recht evenredig of omgekeerd evenredig met de positie in de toenmalige machtsverhoudingen? Hoe stel je dat als historicus allemaal vast? **(1)**

Waarop baseert Van Vree deze door hem beweerde relatie tussen de betrouwbaarheid van officiële bronnen en archieven en de toenmalige machtsverhoudingen?

Nu in de loop van de dekolonisatieperiode sprake was van een verschuiving in die machtsverhoudingen, heeft die dan ook invloed op de betrouwbaarheid van die officiële bronnen en archieven?

Hij bepleit materiële resten als bron naast orale bronnen. In het laatste geval is herinnering de bron. Prof. Wagenaar heeft op basis van uitgebreid onderzoek de betrekkelijke waarde

ervan uitvoerig beschreven. Daarenboven het gevaar van het gebruik van orale bronnen zonder de controle door inbedding in schriftelijke bronnen.

In deze eerste paragraaf relativeert Van Vree vooral de waarde van Nederlandse archiefbronnen/officialle bronnen en haalt andere bronnen naar voren. Zijn beroep, via Paul Cartledge, op Herodotus, om zijn aanpak te onderbouwen, is gebaseerd op selectief citeren en overtuigt niet. Herodotus luisterde weliswaar in zijn tijd vooral naar getuigen en mensen met verstand van zaken maar voegde tevens een begin van een kritische analyse van de geschiedschrijving daaraan toe. Herodotus gebruikt *drie* manieren van onderbouwing. Ten eerste de ἀκοή (getuigenissen van mensen; de heuristiek), γνώμη (het vellen van een eigen oordeel) naast ὄψις (het verwijzen naar onderbouwende artefacten).

Een kanttekening bij Herodotus' aanpak is ook het door elkaar halen van de chronologie naast het gebruiken van wonderen, orakels en mythologische verhalen. Of in de woorden van Paul Cartledge en Emily Greenwood in *Herodotus as a critic: truth, fiction, polarity: 'we can pose questions about his reliability'*. Dat is logisch omdat Herodotus stond aan het begin van de historiografie. Het vak heeft zich sindsdien op tal van punten verdiept, verbreed en geprofessionaliseerd. We mogen o.m. verwijzen naar de opvattingen van Leopold von Ranke in deze.

Van Vree vindt officiële Nederlandse archieven en bronnen echter wel weer betrouwbaar als het aankomt op het 'excentrisch lezen' ervan.

In de eerste paragraaf relativeert Van Vree die diezelfde bronnen echter om ruimte te scheppen voor een met allerlei containerbegrippen onderbouwde methodiek van onderzoek. Op basis daarvan zou z.i. dan wel sprake zijn van een optimale beschrijving van de historische werkelijkheid.

Van Vree was in 2010 al een voorstander van moraliserende geschiedschrijving.

Hoe Van Vree met bronnen omgaat bevestigt zijn jaren geleden al beleden opvatting dat historische interpretatie altijd politieke en morele oordelen impliceert. Hij verwerpt wetenschappelijke neutraliteit. Volgens hem zijn 'waarheidsgetrouwe interpretaties' van historici onvermijdelijk getekend door de opvattingen van de historicus zelf en de tijd en samenleving waarin hij of zij leeft. (2) Zonder een duidelijke onderbouwing is 'onvermijdelijk getekend' slechts een bewering.

Zijn verwijzing naar de Italiaanse historicus en filosoof Benedetto Croce duidt erop dat hij ervoor kiest ook hedendaagse inzichten in die interpretaties te verwerken. Op die manier krijgen in zijn opvatting hedendaagse ethische, morele en politieke opvattingen met terugwerkende kracht eeuwigheidswaarde. (3)

Objectiviteit en objectieve waarheden zijn volgens hem een illusie, ook een bewering, maar daarentegen zou er wel sprake zijn van een objectieve methode van werken voor de historicus. Is dat niet tegenstrijdig?

Zijn pleidooi voor een zo zorgvuldig mogelijke werkwijze betekent z.i., reflecteren op de methodiek, de omgang met bronnen maar met name de uiteindelijke interpretaties daarvan.

Welke gevolgen dit heeft voor de praktijk van het dekolonisatieonderzoek blijkt hierna. Heeft een stemloze meer gewicht in het reconstrueren van de geschiedenis dan de archieven en de officiële bronnen? Maar het perspectief van die stemloze is toch ook een uitdrukking van de destijds bestaande machtsverhoudingen? Is de betrouwbaarheid van een

bron in zijn opvatting afhankelijk van de positie op de machtssladder? Of is de morele, politieke opvatting van de historicus beslissend?

Hoe wordt omgegaan met uiteenlopende perspectieven van dezelfde gebeurtenis? Uit onderzoek is gebleken dat Indonesische bronnen uitgaan van een eigen inkleuring van de context, propagandistisch van aard kunnen zijn, overdrijven en soms moeilijk op geloofwaardigheid zijn te beoordelen. Nederlandse archieven/bronnen van dezelfde gebeurtenissen gaan uit van de destijds politiek en juridisch geldende context, zijn vaak korter en zakelijker.

De discrepantie tussen Nederlandse en Indonesische bronnen ligt niet in een fundamenteel meningsverschil over wat er gebeurd is, maar in het perspectief op die gebeurtenissen. (4)

Van Vree construeert een gewenste historische context

Daarom is het essentieel dat de historische context tijdens de dekolonisatieperiode correct volgens de historische werkelijkheid wordt omschreven. Van Vree neemt afstand van de destijds geldende politieke en juridische kaders en beweert dat de lijnen van zelfs het juridische kader niet scherp te trekken zijn. Dat is feitelijk onjuist.

De leiding van de geproclameerde Republiek en Nederland gingen er beiden van uit dat tot de overdracht ervan op 27 december 1949, de soevereiniteit over Nederlands-Indië bij Nederland berustte. De bewering van Van Vree dat Nederland de facto de onafhankelijkheid van geproclameerde Republiek zou hebben erkend, is feitelijk onjuist. Met allerlei onjuiste en onduidelijke beweringen over het volkenrecht en de enorme ontwikkeling daarin, zouden allerlei nieuwe begrippen, regels (of normen) en verdragen zijn ontstaan. Welke dat zijn vermeldt Van Vree niet. Op grond daarvan beweert hij dat er geen scherpe juridische lijnen in historische de context zijn te trekken. Feitelijk is het tegendeel het geval.

In deze door hem geconstrueerde en geïnterpreteerde context beschrijft Van Vree het Nederlandse handelen, vooral de toepassing van geweld aan Nederlandse kant. Zo scheidt hij de condities om de slachtoffers, z.i. 'de Indonesische vrijheidsstrijders', hun rechtmatige plaats te geven. A fortiori krijgen ook de z.i. daders - Nederland en de Nederlandse militairen – zo hun z.i. rechtmatige plaats.

De opvattingen van de historicus zelf spelen een centrale rol in de werkwijze van Van Vree

Volgens Van Vree is het onvermijdelijk dat de *opvattingen* van de historicus zelf een rol spelen. Betekent dit dat bijvoorbeeld een antikoloniale opvatting als selectiecriteria op de beschikbare bronnen mag worden gebruikt? Van Vree heeft in het openbaar gewezen op het belang van die antikoloniale overtuiging bij de historici die aan het dekolonisatieonderzoek werken, als een belangrijk selectiecriteria om in dat onderzoek te kunnen participeren.

Hij introduceert het begrip '*multivocaliteit*', en voert Saul Friedlander op als bron en rechtvaardiging van het gebruiken ervan in het dekolonisatieonderzoek. Op grond daarvan krijgt volgens hem de historicus de gelegenheid zijn of haar eigen aanwezigheid in het historische verhaal te laten zien '*en daarmee invulling te geven aan de noodzakelijke reflectie op zijn of haar rol als interpretator.*' Wat is '*noodzakelijke reflectie*'?

Friedlander zocht echter naar hoe de Holocaust zo precies mogelijk zou kunnen worden omschreven in de vaststaande historische context. Van Vree geeft een eigen draai aan dit begrip en gebruikt het om de persoonlijke opvatting van de historicus te rechtvaardigen. Op grond van die opvatting blijkt dat de Bersiap wordt gebagatelliseerd. Van Vree spreekt van '*de herconceptualisering van de Bersiap*'. Doorzichtig. Hij beweegt hier aantoonbaar mee met de Republikeinse opvatting over het gewapende conflict door in de discussie over

de onafhankelijkheid een politieke kant te kiezen en de geldende juridische kaders en begrippen conform die opvatting aan te passen.

Zo creëert hij met zijn opvatting ruimte voor historici de morele en politieke opvatting van het antikolonialisme als de toetsingsmaatstaf in het onderzoek toe te passen. Van Vree roept door het gebruik van ogenschijnlijk wetenschappelijke begrippen, die echter slechts beweringen zijn, containerbegrippen, het beeld op dat sprake is van wetenschappelijk onderzoek.

Volgens Van Vree zijn centrale begrippen niet duidelijk te omschrijven

Van Vree kiest niet voor een duidelijke omschrijving van centrale begrippen. Dat zou onmogelijk zijn en indruisen tegen wat geschiedschrijvers beogen. Ook hier slechts een bewering. Het principe Zorgvuldigheid vereist optimale precisie van begrippen. Elke historicus die deze precisie niet nastreeft handelt dus in strijd met dit integriteitsprincipe. De aanpak van Van Vree leidt er zelfs toe dat dezelfde begrippen wisselende betekenissen kunnen hebben, afhankelijk van de context en het perspectief dat wordt gehanteerd. Om dat te rechtvaardigen gebruikt Van Vree de container term '*discursief*'. Die betekent dat als je het maar voor jezelf kunt uitleggen de vrijheid ontstaat de gewenste kleur te geven aan de selectie van de bronnen en je verhaal.

Vandaar het ontbreken van een heldere probleemstelling met een lijst van vaststaande, gestandaardiseerde betekenissen.

Uit een publicatie vanuit het onderzoek blijkt dat het gezond verstand – '*commonsensical approach*' - zelfs wordt gebruikt als grondslag voor de omschrijving van een centraal begrip.

(5)

Zo evalueert het "wie es eigentlich gewesen war" van Von Ranke, naar "wie es eigentlich gewesen sein sollte", van Van Vree.

Van Vree neemt afstand van de principes van wetenschappelijke integriteit

Van Vree neemt afstand van de principes van integer wetenschappelijk onderzoek, door van de historische context een eigen construct te maken, door het introduceren van beweringen, de toepasselijke juridische normen te negeren en het feitelijk op voorhand relativieren van de gegevens in Nederlandse archieven en formele bronnen.

Met behulp van beweringen als '*multiperspectiviteit*', onvermijdelijke eigen opvattingen en interpretaties, '*excentrisch lezen*' van bronnen die tegelijkertijd worden gerelativeerd omdat ze uitdrukkingen zijn van bestaande machtsverhoudingen, '*multivocaliteit*', '*discursief-bewust gebruik*' van termen en het zelf construeren van de context die past bij de eigen opvatting, wil hij het beeld oproepen bezig te zijn met een wetenschappelijk onderzoek.

Van Vree creëert aldus de ruimte voor de historici van het onderzoek om de geschiedenis van de dekolonisatie Nederlands-Indië 1945 – 1950 te herschrijven volgens een eigen politieke agenda, nl. het anti-kolonialistische perspectief.

In een eerder stadium is gebleken dat onder leiding van Van Vree de onderzoeksopdracht van de regering, volgens de brief d.d. 2 december 2016, terzijde is gelegd.

Hoewel hij meermalen heeft beweert leiding te geven aan een objectief, integer wetenschappelijk onderzoek, ontmaskert hij zichzelf in deze notitie, en daarmee zijn onderzoeksgroep, als schrijvers van politieke pamfletten.

Zij blijken niet bezig te zijn met een onderzoek dat de vijf principes van wetenschappelijke integriteit respecteert.

Onder zijn leiding is het onderzoek gestuurd in de richting van het schetsen van een passende context en de eigen opvattingen om de z.i. slachtoffers hun rechtmatige plaats te kunnen geven.

Daarom is voor hem 17 augustus 1945 de onafhankelijkheidsdatum van de soevereine staat de Republiek Indonesië, daaraan valt niet te tornen. Terwijl vast staat dat dit onjuist is. In 2010 was Van Vree nog van mening dat historici zich rekenschap moeten geven van de motieven en omstandigheden van de verschillende historische personae, hun handelingen, mentale gesteldheid, morele dilemma's en de gevolgen van hun handelen. (6) Nu geeft hij leiding aan een onderzoek dat zich concentreert op het vermeende excessieve geweld van de Nederlandse militairen in een zelf geconstrueerde context die past bij de antikoloniale opvatting, die zelfs als selectiecriteria geldt voor de participatie van historici in het onderzoek.

De fictie van de historicus als alwetende verteller wordt ingeruild voor de moreel oordelende historicus

Van Vree beweert afstand te willen nemen van het traditionele beeld van de geschiedschrijver als de alwetende verteller van een definitief verhaal. Daarvoor in de plaats komt bij hem de historicus die zijn of haar aanwezigheid in het historische verhaal laat zien en die invulling geeft aan de *'noodzakelijke reflectie op zijn of haar rol als interpretator'*. Die alwetende verteller is echter een construct van hem. Het gaat in werkelijkheid om de geschiedschrijver die de vijf principes van wetenschappelijke integriteit respecteert. Van Vree gebruikt echter die fictie als negatieve framing om vervolgens de sprong te kunnen maken naar de historicus als moreel oordelende politicus. Zijn fictie van de alwetende verteller, die feitelijk niet bestaat, wordt vervangen door de alwetende moreel oordelende politicus. Dat is het gevolg van zijn bewering dat elke historische interpretatie politieke en morele oordelen impliceert.

Van Vree presenteert het démasqué van het dekolonisatieonderzoek

Nu het dekolonisatieonderzoek in de laatste fase verkeert laat Van Vree duidelijk zien dat dit onderzoek niet is gebaseerd op de vijf principes van wetenschappelijke integriteit. In zijn notitie staat dat historici bereid moeten zijn het eigen werk ter discussie te stellen. Waarom zijn deze beschouwingen dan niet bij de start van het onderzoek geopenbaard? Waarom is Van Vree zo lang de discussie over deze uitgangspunten uit de weg gegaan? Waarom beperkte hij de bespreking over de uitgangspunten van het onderzoek tot de interne kring die hij zelf heeft geselecteerd? Hoe geloofwaardig is zijn nu beleden bereidheid tot discussie?

Van Vree heeft door het afstand nemen van de regeringsopdracht en door deze grondslagen van het onderzoek waarvan hij projectleider is, elke geloofwaardigheid in het onderzoek als objectief en wetenschappelijk weggenomen.

Zijn notitie is het démasqué van het dekolonisatieonderzoek.

1. Prof. dr. Remco Raben, een van de hoofdonderzoekers van het dekolonisatieonderzoek, beweert zelfs dat de dossiers in het Nationaal Archief doordrenkt zijn met de racistische kijk van de witte elite op de gecompliceerde koloniale samenleving. Ze representeren volgens hem de onderdrukker niet de onderdrukten. In zijn verslag van een studiereis in delen van Oost-Java (16-09-2019)

verwerpt hij de, wat hij noemt ‘traditional Dutch historical approach’ omdat die volgens hem zou leiden tot ‘skewed histories’. Voor hem is de ‘Indonesische stem’ beslissend. Wie aan een van de betrokkenen actoren een moreel superieure rol wil toedichten, verkoopt volgens de historicus Adam Zamoyski ‘onhistorische kletsboek’. (Adam Zamoyski, NAPOLEON De man achter de mythe, 2018, p. 15)

2. Van Vree beweerde in 2010, als hoogleraar Journalistiek verbonden aan de UvA, dat elke historische interpretatie politieke en morele oordelen impliceert. Volgens hem is er een onlosmakelijk verband tussen morele waarden en geschiedschrijving. Geschiedschrijving volgens de principes van wetenschappelijke integriteit duidt hij aan als ‘grijze’ geschiedschrijving. Hij beweert dat een beroep op wetenschappelijke neutraliteit betekent dat *‘een beeld van het verleden wordt geconstrueerd, waarin accommodatie ongemerkt transformeert van een analytische categorie naar een normatieve standaard voor menselijk gedrag. Met als implicatie dat iedereen, inclusief de daders, als slachtoffers van de historische omstandigheden kunnen worden beschouwd en de vraag naar morele verantwoordelijkheden als het ware oplost.’* Hij wil dat ook de slachtoffers, zoals hij die ziet, hun rechtmatige plaats kunnen innemen. (Martijn Eickhoff, Barbara Henkes en Frank van Vree, De verleiding van een grijze geschiedschrijving. Morele waarden in historische voorstellingen, Tijdschrift voor Geschiedenis – 123^e jaargang, nummer 3, pp. 323, 324 en 338).
3. Voor die terugwerkende kracht, zie: Martin Bossenbroek, de wraak van Diponegoro – begin en einde van Nederlands – Indië, 2020, p. 681.
4. Bart Luttikhuis en C.H. C. Harinck, Voorbij het koloniale perspectief – Indonesische bronnen en het onderzoek naar de oorlog in Indonesië, 1945 – 1949, BMGN, Volume 132 – 2 (2017), pp. 67 en 74.
5. Thijs Brocades Zaalberg en Bart Luttikhuis, Extreem geweld tijdens dekolonisatieoorlogen in vergelijkend perspectief, 1945 – 1962, BMGN, Volume 135 – 2 (2020), p.40. Zij wijzen in deze publicatie ook op de gevolgen van de ‘confirmation bias’, *‘de neiging om meer aandacht en waarde te hechten aan informatie die de eigen ideeën of hypothesen bevestigt.’* (p.49)
6. Martijn Eickhoff, Barbara Henkes en Frank van Vree, a.w. 2010, p.339.

Namens het genootschap Pleitbezorgers Principes Wetenschappelijke Integriteit – AURORÉ.
Mr. Bauke Geersing, coördinator.